

Nekiput dan se roditi sasvim neprimjetno. Otvoriš oči, pogledaš u naokolo, trepneš jednom ili dvaput kapćima da bi se rasanio i sve je svršeno. Onda na sjajnom oknu polutvorenog prozora ugledas bilo šta, bilo čiji lik koji čeka tvoga budženje i nestriživo treperi nestvarnim putevima ogledala jer u tvome je oku on samo parodak svoje sopstvene djamalne suprotnosti. A možak, onih nekoliko jadrinih sprženja tvogih vijuga na poslednjim ugarcima sna, nesposoban je da tome iskrivljenoj liku da pravo njegovo, istinito značenje. Zato čekas. Trudiš se da sanjvimi još svojim očima pažljivo pratiti prelivanje boja na liscu drveta ispod prozora koje obećavajuč čitav jedan spektar, čudnovat i vanzemaljski: jezljastno zeleno meša se sa žutom, omašljuje ti pogled, treperi i, evo — već je plava, neboplava, siva; ljava se i varu kao skutovi madžolničarevog ogrtaja, zblaži sa tobom šalu, pa čak i zaboravlja svoju sopstvenu komplementarnost. Ali priroda ostavlja premaši vremena za razmisljavanje, retko kada se trudi da bude shvaćena; odmah, pre nego što si i razumeo šta se zblj, potreći dalje, zbnutvi te novom promenom i opet, pre rešenja vrati se sebi staroj. I uvek kao da je iznad tebe, nadmoćna i preziriva u svojoj superiornosti jer vrlo dobro zna da je uvek samo subjektivno pomerena, svesna da se sami ti promeniš. Tebi je to saznanje nedostupno, ali si zato bar zadovoljan.

Zastupati indeterminizam Bergsona, oslanjati se na Spinozino učenje o medjuobojnoj uzročnosti i posledičnosti lepršanja malene netašne ptice uma — nije rešenje i ne može značiti bekstvo iz carstva Minosaura razigrane svesti. Traži spontano u smislenom, trazati za smislenim u spontanom, vezivati jedno za drugo i opet definitijsko uvedeno poruši ti čitavu kulu karata... Izlaska nema! I apriorni i aposteriorno dovode uvek na sam početak beskrajnog klupku nedoumice na čijem kraju ipak ne svetli veseli dan spasenja. Umetnost traži druge puteve, tajanstvene i nedostupne, predugačke za naše klupku.

U današnjem veku carovanja MASE i ENERGIJE ne usudjujemo se da u pomoći pozovemo bilo kakvu apsolutnost. Modža se zbog toga skrivamo u svetu umeštosti koja nam svojom krajnjom, apsolutnom skoro, relativnošću jedina može pružiti drenatrenutak mira i spokojnosti, onaj retki željeni časak gospodarenja nad svim stvarima. I istražujemo konačnu formu lutajući najcrnijim dubinama nijehovog duha, posmatramo život — početnu formu nijehovih oblikova i nijehovog smisla znajući da nam jedino ta dva trenutka mogu dati odgovor na traženo pitanje. Početak i kraj. Smrt i radnje, nastajanje i nestajanje — jedini časovi našeg života koji su oslobođeni svakog potrebnog i nepotrebnog balastu nesavršene forme. Trenutak kada shvatimo da će ipak nešto ostati posle nas —

zadovoljstvo zbog saznanja o svojoj nepotpunoj jačnosti; zahvalnost za sopstveno nekadašnje nastajanje.

Zadovoljan si i čutiš. Pogledaš za trenutak kroz poluspuštene kapke kao da se nadaš da ćeš svojom lukavčušču nasamariti bilo koju od tih stvari i uhvatiti je u svom neprimenom pokretu koj se, kako veruješ, događa samo iza tvog ledja i čije je registriranje već samo za sebe dovoljno da ti pokaže i otkrije smisao svih stvari: ostaješ razočaran, priroda se ne odaje tako lako.

Vetrat je, čini ti se, stao, a s njim i svi oni pokreti lepršavljih grančica i listova u zamici prozora. I znas da bilo kakva promena od tebe i ne zavisi, pa zečeš da u beskonačnost produžiš taj trenutak, ili bar koji će više; poželiš da ovo isto ka nekada dečak dok si bio i, stojeći minutišta pred ogledalom, čeka da se lik tvoj i lik svih stvari okameni i zauvek tu ostane, poželiš, kažem, da se sve te nepomično lišće zaboravi i o-

slobodi da negiraju svoju sopstvenu dijametralnu suprotnost iz razloga što je ona logički nastala iz njih samih, niti je ona voljna da im uskršta smisao možda zbog sveopšte SLEPOCIJE I JALOVOSTI uvek KONTRAPUNKTIRANIH većim smislim i besmislim kako u STARIM tako i u NOVIM SVE-TOVIMA. Pojam celokupnog je prema tome ekvivalentan potpunim "nepostojanjem" opštег. Tako se uvek i uvek ponovo nadjemo na samome početku.

Tišina, večna i veličanstvena, lebdi kao mrtva negde iznad tebe, pridržavajući se svojim kristalastim picima za sve zidove; lju-

"Umetničko delo je prouzrokovano celokupnošću koja prestavlja opšte stanje duha i običaja oko njega."

HIPOLIT TEN

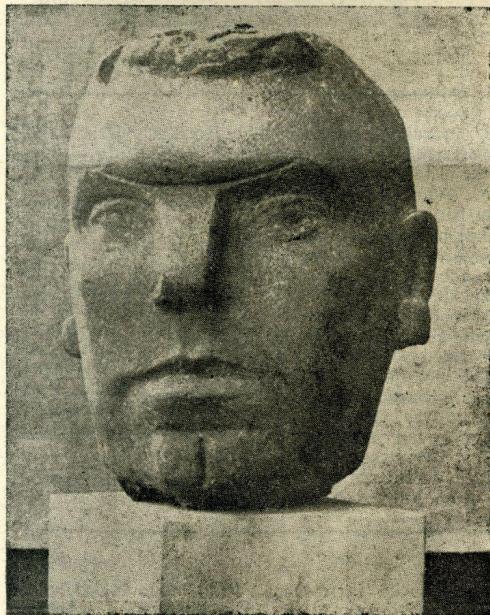
slučajeva, a pokloniti ono što je nedostajalo. Ma koliko dehumanisano i asocijalno nekiput bilo njeno delovanje uvek je blagovorno i oplemenjavajuće zbog toga što nam (pa makar to bio i "nedobronamerni Žid") uvek pruža jedan manje ili više nov smisao egzistriranja bio to udeo umetnikovog ili udeo božanskog, kako to sam Žid kaže.

Na kraju krajeva, uvek se nadjemo mi sami sa skulpturom; u njoj, u praznjinama njenih očiju, u materinskom trbuhu kamene plodnosti, između raširenih ruku dva stila, uzbudjeni milim akordima sveopšte razigranosti. Uplašimo se Blumovog mračnog pretskazanja, snevesele nas odbrane kože Murovih ljudi, vidjene još u dečkim vizijama sopstvene, anatomske skoro, razgoljenosti; uspava Matisova Šara sna Pevećice ili Odaliske, uplaši Difer, uzme mri "La boule" Pikasosa...

Nov sadržaj nameće novu formu, originalni oblici uporno ko-paju po najdubljim dubinama ra-

J. KRATOHVIL

AUTOPORTRE

Jovan Kratohvil je rođen u Beogradu 1924. godine. Studirao je na Akademiji likovnih umetnosti u Beogradu: vajarstvo kod Štefana Stojanovića, crtež kod Ivana Tabakovića. Izlagao je na izložbama grupe "Samostalni", Udrženja likovnih umetnika Srbije i Grafičkog kolektiva u Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Sarajevu, Dubrovniku i Mostaru. U veče njegove radore spadaju spomenik na Majevici podignut 1952. god. i spomenik u Žemunu podignut 1954. godine. Samostalnu izložbu skulpture i grafike imao je 1956. u Beogradu. Sa grupom beogradskih grafičara izlagao je 1956. u Čitru, zatim na međunarodnoj izložbi savremene skulpture u Parizu (Rodenov muzej 1956). Izlagao je na izložbi jugoslovenske grafike u Lionu i Kini.

RADJANJE I SMRT FORME

ZABELEŽENO NA IZLOŽBI JOVANA KRATOHVIĆA U BEOGRADU 1955

stane zauvek tu urezano u staklo kao na starim zdjelima medaljonima, sledjeno i nepomerljivo, ne-pokretno i nedostupno baš kao tvoj mir.

Može se reći da je taj trenutak intaktan bilo kakvim rešenjem koje bi čovek bio sposoban da makar i u posteriotri pruhavi! Čak ni terminologija nije izmišljena da je čovek u većini slučajeva spreman da podje od nje u traganju za nepoznatim i novoj, tek pronađenoj, formi nadene stvarnoj i poznate volumene. Još uvek u intenzivnom traženju, upornom i neplodonosnom! Nazvan prelaskom iz „ete en soi“ u „ete pur soi“, uzajamniti odnosom potpune tolerancije i savršenu intolleranciju egzistencije i esencije, uvek mutan i nerešen trenutak u bilo kakvom istraživanju apsolutnog Eli Flora, u svakoj filozofiji umetnosti počev od kineske legende Wu Taotzu-a pa sve do, nama još uvek novog i bliskog, Hipilita Tena.

Umetničko delo prouzrokovano celokupnošću forme i ideje stavlja pred nas uvek jednu ne-rešivu tajnu — pitanje svog nastanka, svoje uzročnosti, pitanje svoga nestajanja i upravo paradoxalno radjanje novog jer dešava se i te kako često da grobnički raka već kolevka jednog novog nepoznatog života, savršenjeleg ili makar isto toliko plemenitog. Na kraju krajeva, to ni ne mora biti celokupnost. Nekakav zaključak ili bilo kakva ideja nisu spo-

bilo koju duplu pećinu tvojih očiju. Čekas, stiškaš pesnicu da bi mogao izdržati, prsti ti na bojištu dlanova užurbano i unezvereno kopaju duboke rovove spašavši ašovima savest, još malo, misliš, još malo, ponavljaš, samo trenutak i sve će biti svršeno, veruješ, sve, sve, jer siguran si i znas pozdanju da ONO dolazi, da je sve bliže svakog minuta i da ti preostaje još mnogo, a onda iznenada, čak i za tebe samog koji si znao i očekivao, veliki pak tisine, zgričen i skoro već mrtav opušta svoje pipke i pada na sredinu sobe, grči se još malo, skupi se u maleno klupku bola i — umire, suši se isto tako brzo, isparava i nestaje kao da ga tu poređ tebe nikada nije ni bilo — daleko do na pruzi jedan voz je prošao glasno pišteći, tandru pragovi, škripe metalne osovine, ljušaju se tračnice beležeti metre svojim proceplima i odmah zatim, kao da je taj zvuk radio i povikao hiljadu još za sobom, zaurla strenu broda koji se sprema da podje, lupaju brodska zvona, znaš da se voda već peni ispod krmе i štikla visoko uvise penušavim mlazevima, neka piča zavrkuće ispod prozora na drvetu; lavez pasa iz komšiškog dvorišta nagriza poslednje meso tišine i sada znaš da ništa, ništa pod milim bogom od samog početka nije čutalo.

Velika je i teška i plemena njenja misija. Oduzeti ono što je suvišno ili, u mnogo većem broju

cionalnog? A smisao? Traganje za nepoznatim... Disocijacija već stvoreno, asocijacija nerazumljive magline u fluidnim putevima uma?... Pitanja se redaju jedna za drugim a retko se radija kompetencija spremna i veštata da da na njih odgovor...

Savsim spontano sećam se Meterlinka: „Cim mi izražavam? Nešto mi to čudo uimanjujem. Nama se čini da smo zaronili do dna pravilja, a kad smo opet izbiljili na površinu, kaplja vode ko-

ja se blista na vrhu naših bledih prstiju ne naliči više na more iz koga je izašla. Nama se čini da smo otkrili pećinu sa čudešnim blagom, a kad se vratimo na svetlost mi smo doneli samo djjindževe i slomljeno srce do tog blago statno si u pomrčini.“

Forma ovoga napisa nesumljivo se razlikuje od svoje prvo-bitne koncepcije. I strah se jedan rođio zajedno s njim, nebrojeno mnogo pitanja kontradiktornih, pobunjenih. Dakako nam se dešava, ma da smo često skeptici, da i iz ružne blatne Jame izvemo dragulj koji nasiopseni. Možemo li onda umetnost nazvati?... Pećinom? Draguljem? Provaljom? Da li će ikada nežne ruke Arsipenkove statuete poslužiti kao svemoguci tregeri vellenčanstvenog mosta, savremene urbanistike, jednog dana razapetog od obale do obale preko mutne duboke vode?...

Dolazi novi dan i mi moramo živeti, dolazi hiljadu dana, a teško je, teško i misliti na njih. Mora se živeti i želi se znati smisao pa makar se on krio iza devet mora. Umetnost nam daje uvek makar još jedan dan.

VUK VUČO